

Lingvistika, metodika

Dubravka Sesar
Filozofski fakultet, Zagreb

APOZICIJA — REČENIČNI ČLAN I REČENIČNI ODNOS

Izvorni znanstveni članak. Primljen 29. 10. 1996.
UDK 801.564:808.62:808.50:808.2:808.4

Članak se bavi pitanjem određenja apozicije kao rečeničnoga člana s jedne i kao rečeničnoga odnosa s druge strane, odnosno utvrđivanjem mjesta i funkcije apozicije u rečenici s obzirom na njezin gramatički odnos prema drugim rečeničnim članovima. Naglašavajući upitnost semantičkoga određenja apozicije, pitanje se razmatra na osnovnoj, strukturno-funkcionalnoj razini, i to na teorijskim i praktičnim usporedbama hrvatskoga s češkim (djelomice s poljskim i ruskim) jezikom.

Apozicija je po definiciji priključeni, dodani, pristavljeni, priloženi, aponirani član, koji se u novijim sintaksama obično tumači na dva različita načina: semantički — kao »imenica koja *pobliže određuje* drugu imenicu s kojom se slaže u padežu«,¹ ili formalno gramatički — kao »sročni substantivni *postponirani* atribut«. ² Kako su obje definicije (svaka sa svoga stajališta) točne, apozicija ostaje »jedan od najdvosmislenijih naziva u svjetskoj lingvističkoj terminologiji, koji se danas upotrebljava u vrlo različitim značenjima, označujući sintaksne jedinice koje se razlikuju po sredstvu kojim se izražavaju (imenica, imenički skup, pridjev, broj, particip, prilog, pridjevni ili priložni skup), po odnosu prema riječi uz koju stoje (apozitivni ili atributivni odnos), po načinu kako su s njom spojene (sveznom riječju ili bez nje), po čvrstini spojenosti s njom (sročne ili nesročne apozicije), po vrsti jedinice što je s njom tvore (skup riječi, polusloženica, sastavljenica), po tomu uz kakve riječi stoje (imenicu, zamjenicu) itd.«³

Budući da je za hrvatske sintakse karakterističniji semantički pristup (on se, doduše, u transformacijsko-generativnom okviru⁴ implicitno mijenja u sintaktički, odnosno gramatičko-funkcionalni), ovdje ćemo pokušati utvrditi neke njegove slabosti i nedosljednosti. Pri tome ćemo se poslužiti teorijskim argumentima drugih slavenskih jezika, poglavito češkoga, primijenjenima na pripadnoj jezičnoj građi.

U najnovijoj su hrvatskoj sintaksi⁵ navedeni ovi primjeri apozicija: *Sin Ivan sličan je ocu. Grad Zagreb postaje uredniji. To je grad Zagreb. Puno je buke u gradu Zagrebu.*

¹ Težak-Babić (1996), str. 210.

² Bauer-Grepl (1970), str. 129.

³ Simeon, R. (1969), str. 89.

⁴ Vidjeti: Barić i kol. (1995), str. 563—564.

⁵ Pranjković (1995), str. 29—30.

Dalje se navode parovi: *grad Požega, selo Mraclin, rijeka Dunav, selo Komletinci, grad Vinkovci, država Ujedinjeni Arapski Emirati*. Složeniji odnos ilustrira primjer: *Veliki hrvatski pjesnici Ujević, Šimić i Kaštelan rođeni su na kamenu*. — odnosno: *Ujević, Šimić i Kaštelan, veliki hrvatski pjesnici, rođeni su na kamenu*. Na kraju se izričito kaže: »U osnovnom redu riječi apozicija uvijek dolazi ispred imenice na koju se odnosi, ali u obilježenoj može dolaziti i iza imenice na koju se odnosi.«⁶

Sličan je pristup i u sintaksi koja izrijekom određuje apoziciju kao »imenicu koja поблиže određuje drugu imenicu«:⁷ *petnaestomjesečni junac Jelen..., njegov gospodar Mika Brezovački..., selo Gladovec, njegova kćerka Marija, hrvatski velikaši Petar Zrinski i Krsto Frankopan* itd.

Hrvatska je gramatika⁸ preciznija u određenju apozicije i daje iscrpnije primjere: *Nedaleko od kuće primijetili su psa skitnicu. Nadrealist prirodoljubac nije urođenik. Lutam svijetom poput ptice selice. I vrag je mene grešnika mogao odnijeti u pakao. Mačak ode pa nađe opet službu u čovjeka udovca*. Posebno se razlikuje apozicija uz vlastito ime: *gospodin Galović, kod coprnice Kate, vrh brda Griča, grad Modruš* itd.

Katičićeva sintaksa definira apoziciju kao »preobliku kojom se predikatna imenica jedne ishodišne rečenice uvrštava uz imenicu u drugoj jednako onako kako se pridjev uvrštava atribucijom«, međutim, slaganje imenica u padežu, eventualno u rodu i broju, »nije gramatičko ograničenje, nego proizlazi iz smisla«.⁹ Tako je u primjeru *Mnogi prolaze ravnodušno pored čovjeka ubogara* — apozicija određena preoblikom ishodišne rečenice *Čovjek je ubogar*, a u primjeru *Čovjek se vraća majci zemlji* — apozicija je određena preoblikom rečenice *Zemlja je majka*. Da je imenica *majka* apozicija imenici *zemlja* očito proizlazi samo iz smisla.

Usporedimo li sve navedene hrvatske primjere sa sličnima u sintaksama drugih slavenskih jezika, vidjet ćemo da osnovno neslaganje proizlazi upravo iz tumačenja smisla, odnosno iz posezanja za semantičkim rješenjem tamo gdje je formalno, strukturno tumačenje »besmisleno« ili nelogično.

Sličan semantički pristup nalazimo u ruskim sintaksama, iako se smisao imeničkih kombinacija (koje su često, posebno karakteristične ruske apozicijske složenice, u inverziji prema analognim hrvatskim kombinacijama) tumači i drukčije nego što se to čini u hrvatskome, npr. *staruha-tatarka, brat-student, gorod-Kiev, žurnal »Neva«, Leonov, pevec ruskogoga lesa*, ali i: *junoša-rabočij, staruha-mat', Dnepr-reka, učitel' i pisatel' Dmitrij Gulia*¹⁰ i sl. Razlika u određenju apozicije u parovima kao što su *staruha-tatarka* i *staruha-mat'* tumači se drukčijim značenjima apozicija: u prvome paru *tatarka* iskazuje pripadnost (skupini, narodu, profesiji itd.), a u drugome *staruha* funkcionira kao atribut, odnosno kao kvalitativni pridjev. Vlastito se ime osobe malokad pojavljuje u funkciji apozicije: *Drugo ih brat, Jaroslav, (...) sil' no nasolil gospodinu Velikomu Novgorodu*.¹¹

Iako je za novije poljske sintakse karakterističniji semantički pristup, one su i u formalno sintaktičkom pogledu određenije: apozicija je atribut izrečen imenicom, uvijek je sročan s imenicom (ili s drugom osnovnom riječju) na koju se odnosi i stoji iza te imenice: *kobieta demon, matka potwór, brat lekarz, ksiadz Robak, miasto Ateny, tygodnik »Nowa Kultura«*,

⁶ Ibid.

⁷ Težak-Babić, *ibid.*

⁸ Barić i kol. (1995), *ibid.*

⁹ Katičić (1986), str. 448.

¹⁰ Neljubova-Čilikina-Gomaja (1964), str. 235—236. Usp. s: Pul'kina-Zahava Nekrasova (1968), str. 474—475. i Gvozdev (1968), str. 118—120.

¹¹ Neljubova-Čilikina-Gomaja, *ibid.*

*Matka Davida, sceptyczka, nie uczyła dzieci modlitwy., Pan Wołodyjowski, żołnierz przeczorny i cichy, dragonów z ręki nie puścił., Aż przyszedł wreszcie do tej harfy największy z mistrów — Mickiewicz.*¹² Razvrstavajući attribute prema njihovim formalnim (prema vrstama riječi i oblicima) i značenjskim (prema različitim funkcijama atribucije) svojstvima, poljske sintakse naglašavaju specifičnost apozicijskoga odnosa u rečenici. Pri tome se apozicijski sklop, bez obzira na to je li mu u osnovi imenica ili neka druga vrsta riječi, određuje i kao predikacijska subkategorija: *Florentynčycy, bynajmniej niepodobni do marmurowych wzorów, (...) zajmowali się handlem.*¹³

Definicija apozicije u češkim sintaksama polazi od temeljnih strukturno-funkcionalnih načela: kao vrsta atributa apozicija je sintagmatski subordinirana svome upravljajućem članu (imenici uz koju stoji) i s njime je u posebnom odnosu koji ima dodirnih točaka s drugim sintagmatskim odnosima — predikacijom, determinacijom i koordinacijom. Zbog svoje se posebnosti sam taj odnos izrijeком naziva apozicijskim.¹⁴

Suprotno od hrvatske¹⁵, češka sintaksa (kao i poljska) u definiciji određuje apoziciju po njezinu položaju iza glavnoga člana (imenice na koju se odnosi),¹⁶ kako to, uostalom, čine i latinske sintakse.¹⁷ Takvo se određenje ne može smatrati konvencionalnim ili posve formalističnim, jer ono ima svoje duboko strukturno opravdanje. Naime, predikacija je osnovni sintaktički odnos (bez predikacijske sintagme nema gramatički potpune rečenice) i njoj su podređeni svi ostali odnosi, pa i apozicijski. Sročnost apozicije s imenicom na koju se odnosi podređena je dakle sročnosti subjekta s predikatом. To naravno ne znači da se apozicija odnosi samo na subjekt, ali je upravo odnos subjekta i predikata paradigma za utvrđivanje sintaktičke veze između dviju imenica (bez obzira na njihovu funkciju u konkretnoj rečenici) od kojih je jedna apozicija. To najbolje potvrđuje postupak preoblike zadane rečenice u ishodišne rečenice.

Potpuna sročnost imenica koje označavaju određenu osobu u jednostavnim parovima, npr. *pjesnik Vidrić, básník Erben* i sl., zamagljuje apozicijsku funkciju koju inače vrše upravo vlastita imena, ukoliko nisu obilježena, odnosno naglašena. Taj se odnos potvrđuje u rečenici, a vidljiv je kad su imenice nesročne u rodu, kao u primjerima *grad Krapina, město Praha* i sl. Naime, forma predikata (participa) mora biti sročna s imenicom — subjektom: *Grad Krapina postao je središtem županije. Město Praha bylo založeno.*¹⁸ Jednako je tako *rijeka Dunav tekla, a grad Vinkovci obranjen.*

Takvi primjeri otkrivaju gramatički odnos označenoga i označitelja i dovode u sumnju jednoznačnost definicije koja apoziciju određuje semantički, prema smislu, odnosno kao imenicu koja *poblje označava* drugu imenicu. To uostalom potvrđuje i spomenuti primjer *Mnogi prolaze ravnodušno pored čovjeka ubogara* — gdje je apozicija određena preoblikom ishodišne rečenice *Čovjek je ubogar*. U primjeru *Čovjek se vraća majci zemlji* apozicija određena preoblikom *Zemlja je majka* (gdje je *zemlja* subjekt) može stajati ispred svoje imenice samo zato što je cijeli sklop *majka zemlja* obilježen.¹⁹

U slučaju logičke (negramatičke) sročnosti i apozicija se mora odrediti logički (po smislu), ali tada je i slijed rečeničnih članova proizvoljan. To su primjeri kad apozicija stoji

¹² *Encyklopedia wiedzy o języku polskim* (1978), str. 22. Usp. s: Klemensiewicz (1969), str. 57—65.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Šmilauer (1966), str. 53.

¹⁵ Vidjeti bilješku 6.

¹⁶ Vidjeti bilješku 2. Usp. s: Havránek-Jedlička (1960), str. 365.

¹⁷ Usp. Gortan-Gorski-Pauš (1960), str. 173—174.

¹⁸ Havránek-Jedlička (1960), str. 366.

¹⁹ Usp. Katičić (1986), str. 449.

uz vlastito ime (npr. *Ivana Brlić Mažuranić, hrvatski Andersen, napisala je...*), uz opće imenice (*jedna djevojčica, pravi vražićak, popela se...*), uz posebne nazive (*Zagrebačka filharmonija, nositelj naše glazbene tradicije, gostovala je...*), kao i kad je apozicija nedeklinabilan naziv (*opera »Porin« prikazivala se...*). Takvi se gramatički odnosi u sintaksama definiraju kao i drugi tipovi nesročnosti — ne samo između imenice i njezinoga jednostavnoga ili proširenog atributa nego i između subjekta i predikata.

Sve se sintakse slažu u određenju apozicije kao posebne vrste atributa kojemu je osnova imenica. Manje se slažu u određenju čvrstine gramatičke veze između apozicije i imenice na koju se odnosi. Češke sintakse određuju apoziciju kao sročni substantivni postponirani atribut koji može biti proširen, rjeđe je višestruk,²⁰ ali je u svakom slučaju imenici priključen slobodno, nije s njom *stopljen*.²¹ Apozicijom se, naime, smatra i apozicijska skupina (više apozicija u posebnome determinacijsko-koordinacijskom odnosu), kao i prošireni substantivni slobodno vezani atribut (pojedini su članovi subordinirani imenici koja funkcionira kao apozicija).²²

Jednostavni se imenički sklopovi tipa *sin Ivan, grad Zagreb, rijeka Dunav*, koje hrvatske sintakse definiraju kao apozicijske, u češkim sintaksama određuju i klasificiraju različito. Starije ih sintakse navode kao primjere za apozicije, odnosno kao attribute za specifikaciju istoga pojma,²³ pri čemu se pozivaju na Mathesiusovo mišljenje da je riječ o primjerima tijesne sintaktičko-semantičke povezanosti, gdje se jukstapozicija tipa *řeka Dunaj, město Praha, hora Říp* samo sročnošću u padežu razlikuje od jukstapozicije s tzv. nominativnim nazivom tipa *hotel »Moravec«* (gdje se ime u nominativu ne mijenja). Ujedno se naglašava da je osnovni član takvih sveza opća, a ne vlastita imenica, što jasno pokazuje već spomenuta sročnost s predikatom.²⁴

Novije češke sintakse²⁵ svrstavaju navedene dvočlane sveze među attribute iskazane imenicom i dijele ih na nekoliko tipova:

1. sveze u kojima je atribut emocionalno obilježena imenica koja se može zamijeniti odgovarajućim pridjevom: *dobrák člověk, pašák chlapec, nebožka maminka*.

2. sveze u kojima atribut nije obilježen, a čine ih imenice koje označavaju

a) neživo: *město Praha, hora Říp, kalhoty tepláky*,

b) živo i životinju: *pes Dášeňka, pták Ohnivák*,

c) osobe: *básník Neruda, Havlíček novinář, slečna sousedka*.

Nedosljednosti, odnosno razlike između navedenih skupina i podskupina proizlaze navodno iz logičke sročnosti vlastitoga imena s predikatom, kao u primjerima koji to, zbog nesročnosti imenica u rodu, jasno pokazuju: *Chudák Marie se toho nedožila. (Siroče Marija nije to dočekala.), Doktor Bolavá přišla. (Doktorlica Bolavá je stigla.)*. Teškoćama u određivanju atributa (ovdje otisnutoga masnim pismenima) uzrok je neodređeni (semantički zamagljeni) smjer determinacije u svim navedenim primjerima, tako da se i autori poznate sintakse žale na nedostatak pouzdanih formalnih kriterija, koji »kod tipa c) dovode do toga da ga neki autori sintaktički analiziraju suprotno: osnovom smatraju prvu, opću imenicu, a atributom drugu imenicu«.²⁶

²⁰ Havránek-Jedlička, *ibid.*

²¹ Bauer-Grepl, *ibid.*, Grepl-Karlík (1986), str. 220.

²² Usp. Bauer-Grepl, *ibid.*, Grepl-Karlík (1986), str. 264—265 i 236.

²³ Usp. Šmilauer (1966), str. 369. i Kopečný (1958), str. 195.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Među njima je normativno najsuštavnija i najiscrpnija: Bauer-Grepl (1970), str. 125—127.

²⁶ *Ibid.*, str. 127 — upućuje na Kopečnoga.

Ista sintaksa u svezama tipa: *kniha Babička, hotel Slávia, značka Škoda, příjmení Novák (knjiga »Bakica«, hotel »Slavija«, marka »Škoda«, prezime Novak)* — s tzv. nominativnim nazivom (u češkome: nominativ jmenovaci) — nedvosmisleno utvrđuje atributivnu funkciju nedeklinabilne imenice.²⁷

Svrstavajući, dakle, članove navedenih imeničkih parova izravno među attribute, češka sintaksa napokon definira apoziciju kao rečenični član (dio), za koji je karakterističan poseban determinacijski odnos. Specifičnost apozicije proizlazi iz njezine funkcije: ista se činjenica imenuje na dva (ili više) načina, pri čemu apozicija uvijek značenjski precizira, ograničuje, rasvjetljuje, dopunjuje osnovni pojam (*Karel IV, Otec vlasti // Karlo IV, Otac domovine*). Ta je vrsta sročnoga substantivnog postponiranog, većinom proširenoga atributa (u govoru odvojenoga pauzama, a u pismu zarezima, dvotočjem, cezurama) s osnovnim pojmom povezana labavo (bez njega se sadržaj rečenice ne bi bitno promijenio ili narušio), kako pokazuju primjeri: *Ladislav Novák, kapitán našého mužstva, předal rakouským fotbalistům upomínkové dárky. Přijeli jsme do Litomyšle, města Smetanova. // Ladislav Novák, kapetan naše momčadi, predao je austrijskim nogometašima poklone. Stigli smo u Litomyšl, Smetanin grad.*²⁸

Standardna je forma apozicijskih sklopova »čista«, asindetska jukstapozicija, bez veznih riječi²⁹ koje signaliziraju značenje (najčešće specifikaciju osnovnoga pojma). Na isti se način u većini slučajeva mogu oblikovati i apozicijske strukture s veznim riječima. Analizirajući apozicijske strukture prema sadržaju, češke ih sintakse razvrstavaju na osnovi njihovih značenjskih funkcija:

a) specifikacija (bez veznih riječi), npr. *Bývala zvyklá vstávat velmi brzo — už ve čtyři hodiny. Pracoval vždycky spolehlivě: rychle a přesně. Žili spolu jako druh a družka, oddáni nebyli. // Bila je navikla ustajati vrlo rano — več u četiri sata. Uvijek je radio savjesno: brzo i točno. Živjeli su zajedno kao prijatelji, nisu bili vjenčani.*

b) eksplikacija (u češkome se iskazuje veznim riječima *to jest, totiž*, a u hrvatskome: *to jest, odnosno*), npr. *Před válkou, tj. v letech 1930—1935, byl otec často bez práce. Psal jsem to nedávno, tj. minulou neděli. // Prije rata, tj. 1930—1935. godine, otac je često bio bez posla. Napisao sam to nedavno, tj. prošle nedjelje.*

c) inkluzija (u češkome započinje veznim riječima *jako, a to, například, to jest*, a u hrvatskome: *kao, kao što, i to, naprimjer, odnosno, to jest*), npr. *Byla mu podávána jídla v hospodě obvyklá, jako vepřové se zelím, svíčková, uzené s hráškem. // Bila su mu nudena jela u gostionici uobičajena, kao što je svinjetina s kupusom, pečenje, suho meso s graham.*

d) ekspozicija (u češkome započinje veznim riječima *hlavně, zejména, zvláště, především, mezi jiným i, tedy i i sl.*, a u hrvatskome: *uglavnom, pogotovo, poglavito, posebno, naročito, prije svega, među ostalim i, dakle i i sl.*), npr. *Všichni účastníci byli spokojeni, zvláště náš předseda. Měl rád každé dobrodružné čtení, speciálně cestopisy. // Svi su sudionici bili zadovoljni, posebno naš predsjednik. Volio je svako pustolovno štivo, pogotovo putopise.*

e) sumiranje (u češkome započinje veznim riječima *slovem, zkrátka, prostě, jednoduše i sl.*, a u hrvatskome: *riječju, ukratko, jednostavno i sl.*), npr. *Nabízeli mu vepřové se zelím, svíčkovou, uzené s hráškem, zkrátka jídla v hospodě obvyklá. // Nudili su mu svinjetinu s kupusom, pečenje, suho meso s graham, ukratko jela u gostionici uobičajena.*

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid., str. 131.

²⁹ Pod pojmom veznih riječi mislim na apozicijske konektore, vidjeti: Pranjković (1993), str. 118. i d.

f) identifikacija (u češkome započinje veznim riječima *neboli, čili, či, aneb, alias, jinak též, jinak řečeno* i sl., a u hrvatskome: *ili, iliti, alias, inače, tako i, drugim riječima* i sl.), npr. *gramatika čili mluvnice, znělka jinak též sonet* // *gramatika iliti slovnica, zvonjelica ili zvučnopojka, inače sonet...*³⁰

Navedena (pojednostavljena) podjela prema sadržaju pokazuje da se pojedini tipovi apozicija mogu odrediti i prema formalnim pokazateljima, prije svega po tipovima veznih riječi koje upućuju (doduše, ne uvijek jednoznačno) na određena značenja, a poglavito na specifične sintaktičke odnose. Apozicija se, prema Mathesiusu, općenito i definira kao odnos, i to kao *odnos široke istovjetnosti (vztah široké totožnosti)*. Trávníček³¹ je shvaća kao rečenični član koji ne mora biti substantivan, nego u obliku adjektivnoga atributa, priložnih oznaka, objekta i predikatnoga proširka stoji u posebnome, apozicijskom odnosu prema dijelu rečenice na koji se izravno odnosi. Ona se, dakle, zbog toga specifičnog odnosa određuje na posebnoj sintaktičkoj razini.

Iako izriču i opisuju isti pojam (po tome se razlikuju od koordinacijskih skupova koji izriču i opisuju različite pojmove), sintaktički sklopovi u apozicijskom odnosu nisu sinonimni, jedan je od njih značenjski širi od drugoga, što upućuje na njihovu uzajamnu semantičku determiniranost. Ona je razlog i njihovoj mogućoj formalnoj sročnosti, posebno kod imeničkih sklopova, ali i kod pridjevskih, priložnih i drugih. Budući da se postponirani sklopovi priključuju osnovnome slobodno, oni se ne mogu služiti uobičajenim parataktičkim veznicima u parataktičkoj funkciji. Tako se s formalnoga gledišta može govoriti o jednostrukoj (jedan osnovni + jedan apozicijski dio) ili višestrukoj (jedan osnovni + dva ili više apozicijskih dijelova) jukstapoziciji, a ujedno i o asindetskoj ili sindetskoj jukstapoziciji (shvatimo li *vezne* riječi kao posebne apozicijske konektore).³²

Pokušat ćemo primjerima ilustrirati apozicijske odnose u kojima se jedan i više jukstapponiranih (postponiranih) sklopova u funkciji različitih rečeničnih članova (subjekta, priložnih oznaka, objekta) odnose na istovrsne osnovne riječi, odnosno rečenične dijelove. Ti sklopovi mogu biti priključeni bez veznih riječi ili pomoću njih:

a) *Ten nový kus nábytku, kožené křeslo, se do obývacího pokoje nehodí. Chtěli to původně postavit tady, na tom malém prostranství. Toto poslední, v pořadí čtvrté, vydání slovníku bylo důkladně přepracováno. Často nás volal k nějaké drobné práci — zamést stodolu. // Taj novi komad namještaja, kožni naslonjač, ne pristaje u dnevni boravak. Najprije su to htjeli staviti ovamo, na ovaj mali prostor. Ovo posljednje, četvrto po redu, izdanje rječnika bilo je temeljito prerađeno. Često nas je zvao na neki sitni posao — čišćenje štaglja (mesti štagalj).*

b) *Pracoval na tom celý rok, dokonce (i) o dovolené. Tvářil se nechápavě — jako by nerozuměl. To platí pro každého studenta, tedy i pro vás. Všichni účastníci byli spokojeni, zvláště náš předseda. Měl rád každé dobrodružné čtení, speciálně cestopisy. // Na tome je radio godinu dana, čak i za vrijeme dopusta. Držao se blesavo — kao da ne razumije. To vrijedi za svakoga studenta, dakle i za vas. Svi su sudionici bili zadovoljni, pogotovo naš predsjednik. Volio je svako pustolovno štivo, posebno putopise.*

c) *Chodil k nám često, dvakrát, ba i trikrát týdně. Byt se skládá ze čtyř pokojů, tj. z ložnice, z pracovny, z dětského pokoje a z pokoje pro hosty. Dříve to tu chodilo jinak: nejenže by si nikdo takovou otázku nedovolil, ale ani svaľem ve tváři by nedal najevo, že něco tuší. // K nama je dolazio često, dvaput, pa i tripud tjedno. Stan se sastojao od četiri*

³⁰ Klasifikacija (s primjerima) izvedena prema: Bauer-Grepl, ibid. i Grepl-Karlfk, ibid.

³¹ Trávníček (1951), str. 807—837. i d.

³² Usp. Grepl-Karlfk (1986), str. 220—238. i Pranjković (1993), str. 118—147.

*prostorije, tj. od spavaće sobe, od radne sobe, od dječje sobe i od sobe za goste. Nekad je to bilo drugačije: ne samo da se to nitko ne bi usudio pitati, nego ni izrazom lica ne bi pokazao da nešto naslućuje.*³³

Višestruki se apozicijski odnos obično oblikuje pomoću veznih riječi. Njihova je funkcija u svakom slučaju semantički osjetljiva, jer se promjenom vezne riječi mijenja i značenje. Promijenimo li npr. veznu riječ u rečenici *To platí pro každého studenta, tedy i pro vás.* u: *To platí pro každého studenta, dokonce i pro vás.* // *To vrijedi za svakoga studenta, dakle i za vas.* u: *To vrijedi za svakoga studenta, pa čak i za vas* — promijenit ćemo značenje logičnoga zaključka u značenje neočekivane, izvanredne obveze. Ni u inverziji jukstaponiranih dijelova rečenice ne može se rabiti ista vezna riječ, npr. inverzijom u rečenici *Nabízeli mu vepřové se zelím, svičkovou, uzené s hráškem, zkrátka jídla v hospodě obvyklá.* // *Nudili su mu svinjetinu s kupusom, pečenje, suho meso s grahom, ukratko jela u gostionici uobičajena.* — mora se promijeniti ili izostaviti i vezna riječ: *Nabízeli mu jídla v hospodě obvyklá, jako (tj.): vepřové se zelím, svičkovou, uzené s hráškem.* // *Nudili su mu jela u gostionici uobičajena, kao što je (tj.): svinjetina s kupusom, pečenje, suho meso s grahom.* Pitanje veznih riječi, posebice apozicijskih, nije jednostavno i zaslužuje posebnu, podrobniju analizu.

U zaključku ne možemo dati precizan odgovor na pitanje što je apozicija. Očito je da ona zaslužuje dvostruku pozornost analitičara: a) kao *odnos široke istovjetnosti* u sklopu problematike sintaktičkih odnosa (predikacije, determinacije i koordinacije) i b) kao rečenični član (dio) koji valja definirati na razini sintaktičkih odnosa. Kada bi to bilo moguće učiniti jednoznačno i precizno, vjerojatno bismo danas imali pouzdanije kriterije. Ovaj prilog ilustrira različita teorijska polazišta i rješenja jednoga sintaktičkog pitanja na koje bi srodni jezici, pogotovo oni strukturno bliži, trebali dati slične ili iste odgovore. U tome se smislu oni očekuju i u hrvatskim sintaksama.

LITERATURA

- Academia (1987). *Mluvnice češtiny (3). Skladba*, red. F. Daneš, M. Grepl, Z. Hlavsa, Praha.
- Bauer, J., Grepl, M. (1970). *Skladba spisovné češtiny*. Praha.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M. (1995). *Hrvatska gramatika*. Zagreb.
- Encyklopedia wiedzy o języku polskim* (1978), red. S. Urbańczyk, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk.
- Gortan, V., Gorski, O., Pauš, P. (1960). *Latinska gramatika*. Zagreb.
- Gvozdev, A. N. (1968). *Sovremennyj russkij literaturnyj jazyk II*. Moskva.
- Grepl, M., Karlík, P. (1986). *Skladba spisovné češtiny*. Praha.
- Grochowski, M., Karolak, S., Topolińska, Z. (1984). *Gramatyka współczesnego języka polskiego, Składnia*. Warszawa.
- Havránek, B., Jedlička, A. (1960). *Česká mluvnice*. Praha.
- Hrbáček, J. (1972). »Pokus o výklad přístavkového vztahu«, *Slovo a slovesnost*, br. 33, str. 223—228.
- Katičić, R. (1986). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Klemensiewicz, Z. (1969). *Zarys składni polskiej*. Warszawa.
- Kopečný, F. (1958). *Základy české skladby*. Praha.

³³ Svi su češki primjeri iz: Grepl-Karlík, *ibid.*, a hrvatski su, radi lakše usporedbe, prijevod čeških.

- Křížková, H. (1968). »K voprosu o tak nazyvaemoj apoziciji«, *Travaux linguistiques de Prague*, vol. 3, str. 33—46.
- Kubík, M. i kol. (1982). *Russkij sintaksis v sopostavlenii s češkim*. Praha.
- Mathesius, V. (1947). *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha.
- Neljubova, I. F., Čilikina, N. G., Gornaja, P. G. (1964). *Sovremennyj russkij literaturnyj jazyk*. Kiev.
- Pranjeković, I. (1993). *Hrvatska skladnja*. Zagreb.
- Pranjeković, I. (1995). *Sintaksa hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Pul'kina, I. M., Zahava Nekrasova, E. V. (1968). *Učebnik ruskogo jazyka dlja studentov-inostrancev*. Moskva.
- Russkij sintaksis v sopostavlenii s češkim* (1982), red. M. Kubík. Praha.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb.
- Šmilauer, V. (1966). *Novočeská skladba*. Praha.
- Težak, S., Babić, S. (1996). *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Trávníček, F. (1951). *Mluvnice spisovné češtiny II*. Praha.
- Valgina, N. S. (1978). *Sintaksis sovremennogo ruskogo jazyka*. Moskva.

APPOSITION — SENTENCE ELEMENT AND/OR SENTENCE RELATION

Summary

The article deals with defining apposition as a constituent element of a sentence on the one hand, and as a sentential relation on the other. Thus, it focuses on determining the place and function of apposition in the sentence bearing in mind its grammatical relationship with the other sentential constituent elements. The author questions the definitions of apposition based on its semantic characteristics. Approaching the issue from its fundamental, structural-functional levels comparisons between Croatian and Czech (occasionally Polish and Russian as well) are made from both the theoretical and practical points of view.

The article points out that the study of apposition in similar languages can throw light on this linguistic phenomenon.